

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**В. В. Козюк, О. В. Длугопольський, Ю. І. Гайда, Ю. П. Івашук,
О. П. Шиманська, К. З. Возьний, Т. І. Длугопольська**

ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ДЕРЖАВИ ДОБРОБУТУ

Монографія

за наук. ред. д.е.н., проф. Козюка В. В.

**Київ
Видавництво Ліра-К
2019**

Рекомендовано до друку Вченою радою Тернопільського національного економічного університету

Протокол №4 від 27 листопада 2019 р.

Рецензенти:

Купалова Г.І. – д.е.н., проф., україно-німецька кафедра екологічного менеджменту та підприємництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павлова О.М. – д.е.н., проф., кафедра аналітичної економіки та природокористування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Петрушенко Ю.М. – д.е.н., проф., кафедра міжнародних економічних відносин Сумського державного університету.

Екологічний вимір держави добробуту : монографія / Козюк В.В., Длугопольський О.В., Гайда Ю.І., Івашук Ю.П., Шиманська О.П., Возьний К.З., Длугопольська Т.І. / за наук. ред. В.В. Козюка. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. – 224 с.

ISBN 978-617-7844-32-6

У монографії досліджено сучасні тренди трансформації держави добробуту в контексті якості інститутів, екологічної культури та доступності блага «чиста екологія», що стає новою формою егалітарності. Підтверджено гіпотезу про те, що суспільне благо «чисте довкілля» не є винятково втіленням преференцій економічних агентів з високим рівнем доходів, оскільки висока якість інститутів уможливорює реалізацію екологічних програм та регуляторну ефективність на довгострокову перспективу. Доведено, що в країнах з якісними інститутами високий тягар екологічного регулювання не впливає на конкурентоспроможність національних економік, а екологічна освіта стає важливим чинником прогресу нової держави добробуту.

Для науковців, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, викладачів, аспірантів, студентів економічних спеціальностей та усіх, хто цікавиться проблемами екологізації та розвитку держав добробуту у XXI столітті.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ У НОВІТНІЙ ПАРАДИГМІ ДЕРЖАВИ ДОБРОБУТУ	
1.1. Держава добробуту: зміст, підходи, еволюція та вектори трансформації.....	8
1.2. Екологізація як тренд нової держави добробуту ХХІ століття	22
1.3. Визначення екологічного фактору суспільного розвитку в міжнародному порядку денному.....	44
1.4. Олігархізація економіки як перешкода розвитку держави добробуту та її екологізації	50
РОЗДІЛ II. ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ ДОБРОБУТУ	
2.1. Типологія держав добробуту: роль якості інститутів та екології проти масштабів перерозподілу	67
2.2. Урбоцентричний погляд на екологічний вимір держави добробуту.....	76
2.3. Якість публічної політики та суспільні цінності у забезпеченні екологічного добробуту	88
2.4. Роль освіти і науки у формуванні екологічної свідомості населення в новітній парадигмі держави добробуту	96
2.5. Екологічна ефективність: взаємозв'язок етнічної фрагментації та якості урядування.....	106
РОЗДІЛ III. ПОВЕДІНКОВИЙ ВИМІР ЕКОЛОГІЧНОГО ДОБРОБУТУ	
3.1. Поведінкові основи побудови екостимулюючих режимів	120
3.2. Кросс-культурні аспекти оцінки екологічних факторів індивідуального добробуту.....	129
3.3. Вітчизняний вимір оцінки екологічних факторів індивідуального добробуту.....	143
РОЗДІЛ IV. ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА В СВІТЛІ ПРОГРЕСУ ДЕРЖАВИ ДОБРОБУТУ	
4.1. Тягар екологічного регулювання та конкурентоспроможність національних економік: компаративний аналіз	165
4.2. Ефективність екологічного оподаткування як інструменту екологічної політики держави добробуту	175
4.3. Екологічний вимір в політиці добробуту: український контекст	191
ВИСНОВКИ	198
ДОДАТКИ	201

ВСТУП

Сучасна держава добробуту відходить від стандарту перерозподільчого максимуму, адже усе більшою мірою окреслюється поява нової парадигми держави добробуту з акцентом на якості інститутів, екологізації пропозиції суспільних благ та регуляторного впливу. Формування попиту на особливе суспільне благо «якісне екологічне середовище», втім, залишається за межами теоретичного осмислення нових тенденцій у сфері функціонування публічного сектора. В цьому контексті актуалізується проблема появи додаткового регуляторного та податкового тягара екологічних стандартів, що зумовлює нові виклики та можливості для конкурентоспроможності національних економік та інвестицій у екологічні інновації. Реалії сучасного життя об'єктивізують необхідність формування екологічної свідомості громадян як способу буття, за якого люди відчують безпосередній зв'язок із природним світом, намагаючись зберегти його для нащадків. Тому для досягнення цих цілей важливим є не лише зростання добробуту, але й активна просвітницька робота, спрямована на формування екологічної культури населення. Наукове дослідження, пропонуване авторами, спрямоване на оцінку екологічних факторів розвитку держав добробуту в контексті якості інститутів та екології, розвитку міст, вектору публічної політики та ключових цінностей суспільства, ролі освіти і науки у формуванні екологічної свідомості населення.

Метою монографії є розробка теоретичних та методологічних положень щодо обґрунтування якісно нової парадигми функціонування держави добробуту, в рамках якої концептуальні засади соціально-економічної політики потребують нового теоретичного та практичного забезпечення; розробка наукових положень щодо виявлення зв'язків між рівнем добробуту країн та індикаторами екологічної ситуації в них, а також між показниками, що можуть бути використані при моделюванні екологічного індикатора держави добробуту як на національному, так і на локальному рівнях.

Об'єктом дослідження є парадигма екологізації в контексті розвитку держави добробуту. Предмет дослідження – теоретичні та методологічні засади обґрунтування парадигми екологізації національної економіки, механізми та інструментарій управління екологізацією в сучасній парадигмі держави добробуту.

В основу методології дослідження покладено наступні методи: формальної логіки – для аналізу, узагальнення, відбору і систематизації матеріалу, присвяченого ролі екологічної компоненти; історичного методу – для дослідження етапів розвитку світового ринку торгівлі шкідливими викидами та обґрунтування парадигми забезпечення сталого розвитку; структурного аналізу – для визначення складових та чинників, що формують модель забезпечення сталого розвитку; економетричних методів – для встановлення залежності між індикаторами, що визначають екологізацію інституційних секторів, та прогнозування можливого впливу на них ендегенних та екзогенних чинників, а також розподілу квот, заснованого на бенчмарках; морфологічного аналізу – для структуризації цілей побудови цілереалізуючих систем екологізації; економіко-математичного моделювання – для встановлення залежностей між індикаторами розвитку й передбачення характеру їх зміни та отримання значення параметрів екологізації;

компаративного аналізу – для порівняння міжкраїнної практики управління екологізацією в новій парадигмі держав добробуту; багатовимірною шкалування, кластерного (k-means), дисперсійного, кореляційного та регресійного аналізів за допомогою пакету прикладних статистичних програм STATISTICA – для моделювання впливу індикаторів добробуту на показник екологічного стану.

Наукова новизна одержаних результатів:

– обґрунтовано неадекватність існуючих перерозподільчих критеріїв держави добробуту сьогоdnішнім умовам розвитку соціально-економічних систем із доведенням необхідності використання інституційного фактору екологізації;

– проаналізовано розвиток держав добробуту в історичній ретроспективі із обґрунтуванням значущості екологізації як фактору розвитку держави добробуту у ХХІ столітті та узагальнено підходи до оцінювання показників розвитку держав добробуту в кількох аспектах (соціальному, економічному, екологічному);

– обґрунтовано роль екологічного расизму та екологічних криз як факторів прогресу екологічних рухів в розвитку держави добробуту сьогоdnення;

– доведено деструктивну роль олігархізму кроні-секторів в екологізації соціально-економічного розвитку в контексті фінансування досліджень, що спростовують актуальність кліматичних змін, супротиву жорстким екологічним стандартам та екологічному оподаткуванню;

– здійснено порівняння та класифікацію широкої вибірки країн за показниками, що віднесені до комплексу критеріїв держави добробуту, та зроблено акцент на оцінці класифікаційної ролі критерію екологічного стану країни;

– методом k-means кластеризації виділено групи країн, що суттєво відрізняються за показниками стану навколишнього середовища, ефективності державного управління та рівня урядових витрат;

– емпірично доведено гіпотезу про обумовленість якості життя в місті екологічним фактором, а також відсутність фатальності у зв'язку між рівнем розвитку та рівнем екологічних стандартів розвитку міст;

– виявлено достовірний зв'язок між процесами реалізації державної екологічної політики та комплексом індикаторів, які характеризують рівень добробуту, якість урядування, розвиток демократії та ціннісні орієнтири;

– доведено, що олігархат, який будує свої статки на кроні-секторах, блокує екологічні ініціативи та зміни в екологічному законодавстві, що роблять більш жорсткими санкції за його порушення та лімітують будівництво небезпечних для довкілля об'єктів;

– обґрунтовано, що в країнах із домінуванням кроні-секторів рівень екологічного оподаткування найімовірніше є менш обтяжливим або санкції за його порушення – менш значні;

– обґрунтовано належність України за рівнем ключових показників до груп демократій зі слабкими інститутами;

– окреслено поведінкові аспекти екологічного добробуту в контексті експериментальних та соціологічних студій;

– сформульовано рекомендації щодо реалізації екологічної політики в світлі виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Теоретичні положення та висновки наукової роботи використовуються у навчальному процесі ТНЕУ при викладанні дисциплін «Економічна теорія»,

«Аналіз політики», «Макроекономіка», «Поведінкова та експериментальна економіка». Результати наукового дослідження впроваджені в роботу Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка №01/1727 від 29.11.2017 р.), ГО «Громадська синергія» (довідка №3 від 1.09.2019 р.), Агенції регіонального розвитку в Тернопільській області (довідка №24 від 11.11.2019 р.).

Результати наукового дослідження обговорювалися на численних зарубіжних конференціях, семінарах та форумах, зокрема: «IRRESISTIBLE? A symposium of the phenomenon of CORRUPTION» (16-18 June 2017, Berlin, Germany); The 8th International Korczak Conference (13-15 September 2017, Warsaw, Poland); «Migration, Refugee Crisis and Youth» (6 October 2017, Yerevan, Armenia); «Public sector in change – global challenges and local opportunities» (16 January 2018, Bodo, Norway); «Integration of business structures: strategies and technologies» (23 February 2018, Tbilisi, Georgia); «Accounting and finance the global languages in business» (23 March 2018, Pitesti, Romania); «Growth in the Arctic»: High North Dialogue (18-19 April 2018, Bodo, Norway); «Political and economic self-construction: citizenship activity and education» (5 June 2018, Olsztyn, Poland); «Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты» (7-8 июня 2018, Новополоцк: ПГУ, Беларусь); 3rd Interdisciplinary Corruption Research Forum «Mechanisms of Corruption: Regional perspectives and potential solutions» (7-9 June 2018, Gothenburg, Sweden); International Conference on Slavonic and East European Studies «Traditions and Transformations» (23 June 2018, London, UK); «Brave New Worlds?! The Future of Democracy and Citizenship Education» (6-9 September 2018, Marseille, France); «Європа без кордонів: економічна, політична, цивілізаційно-культурна інтеграція» (18-25 вересня 2018, Майорка, Іспанія); «Стратегические направления социально-экономического и финансового обеспечения развития национальной экономики» (27-28 сентября 2018, Минск, Беларусь); «Модернизация хозяйственного механизма сквозь призму экономических, правовых, социальных и инженерных подходов» (22 ноября 2018, Минск, Беларусь); International Conference of the «Burgerhaushalt»: Network for Participatory Budgeting (25-27 November 2018, Berlin, Germany); 1st International Scientific Conference of Research on Family Services (11-13 March 2019, Torun, Poland); 5th International Conference on Communication, Management and Information Technology (26-28 March 2019, Vienna, Austria); «Economy and Society due to the challenges of XXI century» (13-17 May 2019, Bialystok, Poland); 9th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (5-7 June 2019, Ceske Budejovice, Czech Republic); «Political and Economic Self-construction: Media, Citizenship Activity and Political Polarization» (10 June 2019, Padua, Italy); 4th International Conference DisCo 2019 «E-learning – Unlocking the Gate to Education around the Globe» (20-21 June 2019, Prague, Czech Republic); International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices «Economic growth in Conditions of Globalization: Welfare and Social Inclusion» (10-11 October 2019, Chisinau, Republic of Moldova); «Тенденції розвитку інтеграційних процесів країн Центральної та Східної Європи» (12-18 жовтня 2019, Хургада, Єгипет); Conference «On Track 3 – Different Youth Work Approaches for Different NEET Situations» (22-26 October 2019, Istanbul, Republic of Turkey); 38th International Annual Conference on Multivariate Statistical Analysis (4-8 November 2019, Lodz, Poland).

Також апробацію результати дослідження пройшли на всеукраїнських та міжнародних наукових заходах, що відбулись в Україні, зокрема: «Національна економіка в умовах глобалізації: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (7 березня 2017, Полтава); «Проблеми та перспективи розвитку економіки в контексті євроінтеграційних процесів» (21 квітня 2017, Запоріжжя); «Україна в умовах реформування правової системи» (21 квітня 2017, Тернопіль); «Наукові засади розвитку знань економічної теорії» (21-23 квітня 2017, Черкаси); «Тенденції розвитку національних економік: економічний та правовий виміри» (18-19 травня 2017, Київ); «Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки» (25-27 травня 2017, Черкаси); «Продуктивна спроможність націй: приклад України» (29 червня 2017, Київ); «Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання» (12-13 жовтня 2017, Харків); «Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.» (2-3 листопада 2017, Київ); «Сталий розвиток країни в рамках європейської інтеграції» (9 листопада 2017, Житомир); «Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри» (15-16 листопада 2017, Київ); «Сучасні міжнародні економічні відносини: драйвери успіху та виклики розвитку» (22-23 березня 2018, Дніпро); «Інтеграційні тренди в Європі та їх вплив на регіон» (13 квітня 2018, Львів); «Управління соціально-економічним розвитком держави та регіонів» (26-27 квітня 2018, Запоріжжя); «Сучасна соціально-економічна система: парадигма, завдання і тенденції» (27 квітня 2018, Ніжин); «Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики» (10-12 травня 2018, Чернівці); «Modernization, Westernization, and Democratization of Public Financial Management» (6-8 червня 2018, Київ); «The Global Goals for Sustainable Development»: загальноуніверситетський захід ТНЕУ у рамках всесвітньої інформаційної кампанії Програми ООН «Цілі сталого розвитку 2015-2030» (24 жовтня 2018, Тернопіль); «Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід» (26 жовтня 2018, Одеса); «Сучасні технології менеджменту» (7 листопада 2018, Луцьк); «Проектна діяльність ТНЕУ: можливості, бар'єри, напрямки активізації» (23 листопада 2018, Тернопіль); «Публічне управління економікою України в умовах загроз державності» (5 грудня 2018, Київ); «Колективні дії приватного сектору для протидії корупції» (5 грудня 2018, Київ); «Сучасні технології менеджменту» (7 грудня 2018, Луцьк); «Економічний і соціальний розвиток України у ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації» (9-10 квітня 2019, Тернопіль); «Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості» (19 квітня 2019, Київ); 4th Interdisciplinary Corruption Research Forum «Varieties of (anti)corruption: Learning from the past for the future» (13-15 червня 2019, Київ); «Наукова школа з організації управління і регулювання економікою на макро- і мезорівнях: формула успіху» (22 жовтня 2019, Тернопіль).

Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів, 15-ти параграфів, висновків, 7-ми додатків.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ У НОВІТНІЙ ПАРАДИГМІ ДЕРЖАВ ДОБРОБУТУ

1.1. Держава добробуту: зміст, підходи, еволюція та вектори трансформації

В економічній науці Заходу напрямок, що вивчає проблематику економічної ефективності ринку та соціальну привабливість альтернативних економічних рішень, окреслює шляхи підвищення суспільної корисності, називається економікою добробуту (*welfare economics*). Економіка добробуту описує умови економічного оптимуму в суспільстві та його підсистемах, досліджує загальну ефективність економіки, а також її частин, включаючи розподіл вироблених в суспільстві благ. Особи й інституції, що проводять економічну політику, для досягнення оптимальних результатів можуть користуватися різними інструментами – податками, тарифами, ліцензіями, квотами, ставками позичкового процента тощо. Все це об'єднує економічну поведінку, соціальні взаємодії, соціальні процеси та політику, а також потребує відповідних засобів математичного моделювання, які давали б змогу досліджувати суспільне агрегування політичних та соціальних механізмів із нормативними економічними рішеннями¹.

Теорія добробуту виходить з того, що безліч рішень суспільної важливості не можуть прийматися на основі лише ринкових механізмів через те, що тоді кооперативні механізми не будуть ефективно задіяні при децентралізованих діях агентів. До найхарактерніших прикладів належать принципи справедливості розподілу витрат і благ в суспільстві, виробництво колективних благ, ціноутворення в природних монополіях, соціально-економічні рішення, які приймаються через процедури голосування. Для виправлення відповідних недоліків ринкових механізмів прихильники економіки добробуту пропонували безліч різних нормативних підходів та прагнули переконати тих, хто приймає рішення, в необхідності втілення їх в реальність.

Сучасне теоретичне обґрунтування цих нормативних положень набуло характеру спеціальних аксіоматичних систем, що висвітлено в праці лауреата Нобелівської премії з економіки 1998 р., індійського економіста А.Сена “Колективний вибір і соціальний добробут”². Одним з головних завдань теорії добробуту є аналіз системи розподілу витрат та благ в суспільстві, який має вирішити основну конфліктну ситуацію, пов'язану з тим, що кожен агент при

¹ Матеріал наведений за: Длугопольський О.В. (2007). Роль інституту держави у формуванні концептуальних основ економіки добробуту: теоретико-методологічні підходи. Наукові праці Донецького національного університету. Серія: економічна, Вип. 31-1(117). Донецьк, 257-264; Длугопольська Т.І. (2019). Фінансування соціальних видатків крізь призму забезпечення соціальної безпеки держави: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Тернопіль: ТНЕУ.

² Sen, A.K. (1970). *Collective Choice and Social Welfare*. San Francisco: Holden Day.

меншому внеску прагне отримати якнайбільше. Існують основних три підходи до опису і моделювання таких явищ: підхід фізичного типу, який описує взаємодію людей подібно до взаємодії деяких елементарних частинок; підхід на основі поняття саморегулювання; підхід на основі кооперативного прийняття рішень в суспільстві через угоди, компроміси, договори.

Термін «держава добробуту» став звичним явищем одразу після Другої світової війни. Період 1940-1970-х рр. став “золотим віком” держави добробуту (табл. 1.1). На думку шведського економіста А.Ельмера³, держава добробуту та існування соціальної групи індивідів з високим рівнем доходу – не одне і те саме. Для гарантування своїм громадянам високих доходів з боку держави необхідні значні суспільні вкладення. Тому категорію “держава добробуту” можна застосовувати лише тоді, коли усе суспільство несе відповідальність за благоденство громадян. Держава добробуту – суспільство з певними зобов’язаннями по відношенню до своїх громадян. Англійський вчений Р.Тітмус відзначив, що держава добробуту має єдину мету – задоволення потреб людей, підвищення їх добробуту та умов життя⁴. За визначенням А.Бріггса (1961 р.) держава добробуту – це держава, в якій політична влада через адміністративні інститути свідомо модифікує вільну гру ринкових сил як мінімум в трьох напрямках⁵: 1) гарантування індивідам та сім’ям мінімального доходу, щоб створити їм незалежність від коливань ринкових цін; 2) компенсація доходу сімей у випадку загрози соціально-економічних ризиків (безробіття, хвороба, старість), які можуть призводити до кризи в житті індивіда та його сім’ї; 3) гарантування всім громадянам, незалежно від їх статусу та класової приналежності, стандарту умов життя.

Д.Вінч⁶ сформулював тезу, що економіка добробуту є дослідженням матеріального благополуччя членів суспільства, взятих разом, в тій мірі, в якій на нього впливають рішення та дії приватних осіб і державних установ в залежності від змін економічного стану. Це означає, що економіка добробуту забезпечує суспільне благоденство при врахуванні недосконалостей ринку та необхідності державного втручання. Згідно класика теорії соціальної політики Г.Терборна⁷, держава добробуту передбачає існування державних інститутів, завданням яких є просте та розширене відтворення населення, матеріальна підтримка його протягом усього життя, підвищення якості, кількості та умов існування. Для Д.Хаймана (США) економіка добробуту – це нормативний аналіз економічних взаємодій з метою визначення умов ефективного використання ресурсів у структурі державних фінансів (через податки та субсидії)⁸. Шведські економісти К.Віксель і Е.Ліндаль теоретизували такі фінансові компоненти економіки добробуту як справедливе оподаткування та

³ Elmer, A., Blomberg S., Harrisson L., Petersson D. (1988). *Svensk Socialpolitik*. Lund: Sweden.

⁴ Titmuss, R.M. (1976). *Essays on the Welfare State*. London: Allen & Unwin.

⁵ Церкаевич, Л.В. (2004). Трансформація концепції соціальної політики в країнах Західної Європи. *Ізвестия Санкт-Петербурзького університету економіки і фінансів*, 2(32), 5-17.

⁶ Winch, D.M. (1971). *Analytical Welfare Economics*. Harmondsworth: Penguin Books.

⁷ Therborn, G. (1986). *Challenges to the Welfare State*. New Delhi.

⁸ Hyman, D.N. (1990). *Public Finance*. Chicago: The Dryden Press.

обсяг і структура державних видатків з точки зору ефективною аллокації ресурсів між приватним і державним секторами. Отже, економіка добробуту стосується державних фінансів як інструмента аллокації ресурсів, розподілу й перерозподілу доходів, а також джерела фінансування суспільних благ та соціальних трансфертів. Узагальнене визначення держави добробуту наголошує на тому, що це – соціальна система, в якій уряд відповідає за економічний і соціальний добробут своїх громадян, проваджуючи політику щодо надання безкоштовної медичної допомоги, допомог із безробіття тощо.

Таблиця 1.1

Концепції та етапи розвитку держави добробуту⁹

Види концепцій	Автор концепції	Характеристика
1. Концепція моральної економіки	<i>П. Свенсон, В. Томпсон</i>	Інститути розвинутого промислового капіталізму створюють уявлення про справедливість, мораль та встановлюють власний порядок розподілу матеріальних благ в суспільстві. Ці порядки формуються історично як наслідки “взаємної гри” між елітою та низовим класом. Моральна економіка є сучасним центральним суспільним інститутом, що формує нові відносини між індивідами і владою через політику добробуту (порядок проведення виборів, сімейне законодавство, система страхування).
2. Концепція суспільства ризиків	<i>У. Бек, П. Балдуїн</i>	Конфліктні фактори сучасного суспільства, на відміну від індустріального, суттєво змінилися (ядерні катастрофи, хімікати, руйнування захисних механізмів землі). Соціальні конфлікти суспільства, яке розподіляє багатство, в міру технічної модернізації перетворюється в конфлікти суспільства, що розподіляє ризики. Ризики, що загрожують сучасному суспільству, не мають національних чи класових меж.
3. Концепція універсальної держави добробуту	<i>Т. Маршалл, Р. Тітмус</i>	Радикальна зміна поняття “громадянство” в зв’язку з успіхами сучасної держави добробуту – вперше в сучасній громадянській історії населення настільки захищено соціальними правами, що добробут людини перестав залежати від позиції на ринку праці. Категорія “громадянство” охоплює: громадянські (свобода думки, право власності, право рівності перед законом), політичні (право голосування, право на участь в політичних партіях) і соціальні (політика житла, соціального страхування, безкоштовної освіти) права.

Держава добробуту сьогодні є інституціоналізованою відповіддю на питання щодо справедливості розподілу. Справедливість пов’язана із двома історичними подіями¹⁰:

1) ідея Е.Канта про рівність усіх людей і рівні права щодо володіння благами;

⁹ Побудовано на основі: Церкасевиц, Л.В. (2004). Трансформація концепції соціальної політики в країнах Західної Європи. Известия Санкт-Петербурзького університету економіки і фінансів, 2(32), 5-17.

¹⁰ Roosma, F., Gelissen, J. & van Oorschot, W. (2013). The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study. Social Indicators Research, Vol.113(1), 235-255.

2) індустріалізація, що призвела до залежності від ринку і сформувала потребу в соціальному захисті.

Основою держави добробуту стало піклування стосовно недопущення майнового розшарування та захисту від «провалів ринку», регулювання життєвих шансів людей¹¹ через перерозподіл доходів, ризиків, послуг.

Люди підтримують державу добробуту і участь держави в житті, однак критикують її бюрократизм і неефективність¹². Легітимність держави добробуту найчастіше оцінюється із кількох позицій¹³:

1) ключова справедливість (виправдання того, що держава повинна робити) – громадськість повинна вірити, що цілі та суть програм політики є справедливими і політики повинні обґрунтовувати свої рішення, базуючись на цьому;

2) процес перерозподілу повинен відповідати справедливому розподілу податкового тягаря – поділ внесків (громадяни повинні уникати фрірайдерства у фінансуванні благ);

3) існування процесуального правосуддя (реалізація програм повинна бути простою, дешевою і уникати обману).

Отже, логіка легітимності держави добробуту – коли дії держави відповідають громадським очікуванням того, що вона насправді повинна робити. З огляду на вищезазначене, держава добробуту є своєрідним редистрибутором життєвих шансів відповідно до умов легітимності як основи різних цілей добробуту (зокрема, забезпечення соціальної безпеки, гарантування рівності можливостей і результатів, сприяння соціальної інтеграції шляхом участі тощо).

Схематично концепція держави добробуту наведена на рис. 1.1. Отже, держава добробуту нерозривно пов'язана з соціальною політикою, яка як інструмент державного регулювання стала використовуватись з середини 1850-х рр. (філантропічна основа суспільства, що знаходиться поза державною політикою). В 1873 р. в Німеччині була заснована «Рада соціальної політики», оскільки гострота соціальних проблем і поширення ліберальних поглядів вимагали своєї реалізації в праві та економіці. Соціалісти відстоювали значення державного втручання законодавчим шляхом. Таке суспільство було засноване в 1884 р. в Англії (суспільство Фабіана)¹⁴.

¹¹ Spicker, P. (2000). *The welfare state, a general theory*. London: Sage Publications; Mau, S. (2003). *The moral economy of welfare states: Britain and Germany compared*. London: Routledge; Roosma, F., Gelissen, J., van Oorschot, W. (2013). *The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study*. *Social Indicators Research*, Vol.113(1), 235-255.

¹² Svallfors, S. (2010). *Public attitudes*. In Castels F. (Ed.), *The Oxford handbook of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.

¹³ Rothstein, B. (1998). *Just institutions matter: The Moral and political logic of the universal welfare state*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁴ Фабіанське суспільство отримало свою назву на честь римського полководця *Фабія Максима Веррукоса*, який використав тактику очікування для перемоги над *Ганнібалом*. Невелика група перших членів суспільства з представників середнього класу, інтелігенції та професіоналів-радикалів, сформували свою політику на ідеї терплячого, стійкого переконання, раціонального планування, а не конфронтації. Перших фабіанців цікавили, насамперед, соціальні проблеми. В 1900 р. фабіанці зіграли головну роль у створенні Комітету представництва робітників.

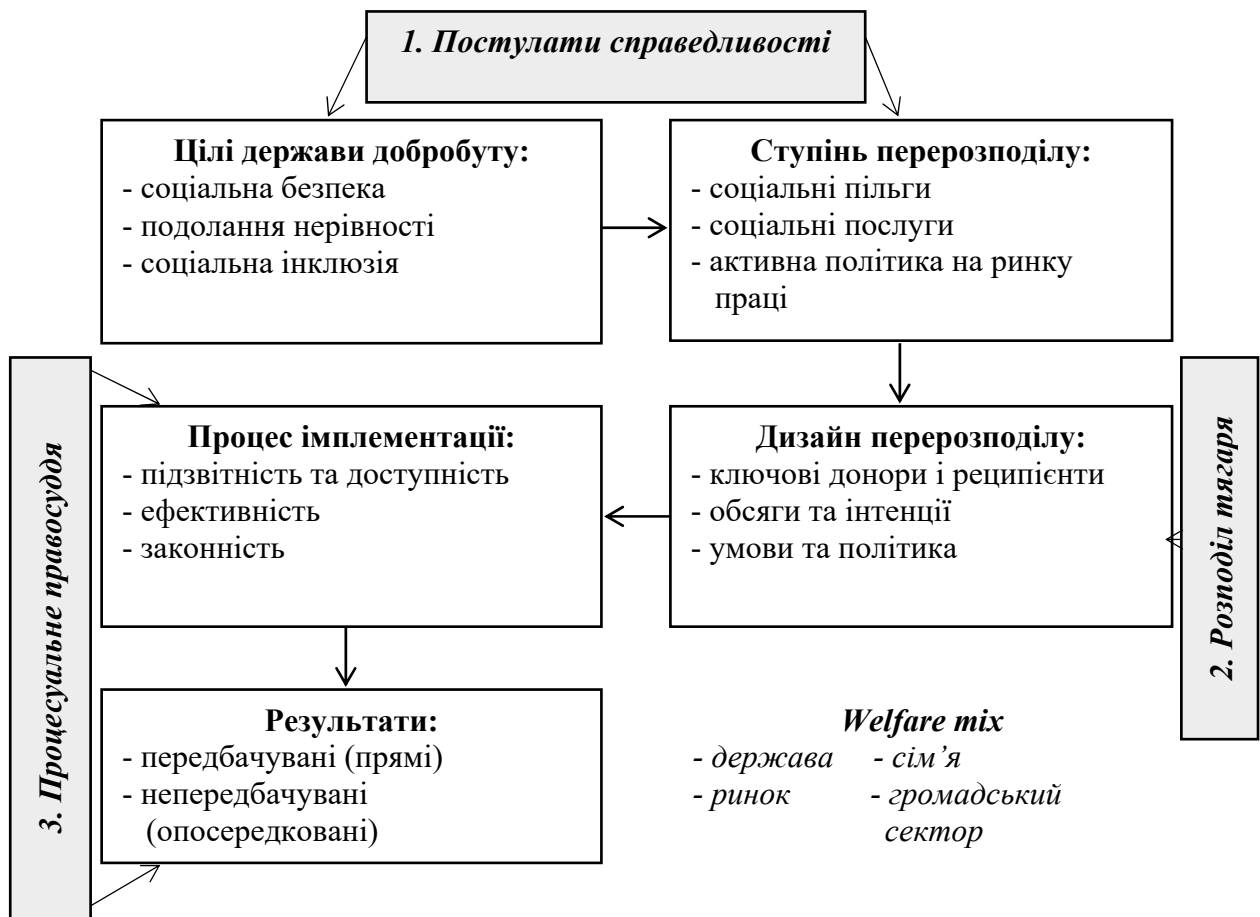

Рис. 1.1. Концепція функціонування держави добробуту¹⁵

В 1880-ті рр. в Німеччині О. фон Бісмарком проводились реформи і термін «соціальна політика» трактувався як комплекс спеціальних державних заходів, які регулювали різні типи захисту індустріальних працівників на виробництві (причина – острах перед можливою революцією). Сучасна державна соціальна політика, таким чином, виникла на базі протесту проти вад індустріалізації. Об'єктом соціальної політики в індустріальному суспільстві були «низові класи» (робітники). З реформуванням економіки західноєвропейських держав в післявоєнний період та експансією державного сектора соціальні заходи охопили значно ширше коло верств населення (соціальне страхування, перерозподіл доходів).

Організаційно-правове оформлення ідей держави загального благоденства пов'язують з ім'ям англійського політика У.Беверіджа, пропозиції якого в 1942 р. лягли в основу ряду законів про державну систему медичного обслуговування та соціального забезпечення. На міжнародному рівні підставою для правового регулювання розбудови держави загального добробуту стали рішення Міжнародної організації праці (1944 р.).

Фабіанство часто критикують за ідеї, які виправдовують владу еліти, що сформульовані людьми, які отримали гарну освіту та ігнорували значення ринку, де роль адміністраторів значно скромніша, ніж в планових економіках.

¹⁵ Побудовано на основі: Roosma, F., Gelissen, J., van Oorschot, W. (2013). The Multidimensionality of Welfare State Attitudes: A European Cross-National Study. Social Indicators Research, Vol.113(1), 235-255.